

KS. KRZYSZTOF JEŻYNA

KOŚCIÓŁ A PRZEMIANY KULTUROWE GLOBALIZACJI

Zjawisko globalizacji jest procesem niezmiernie dynamicznym i rozwija się głównie dzięki mechanizmom rynkowym i technologii informacyjnej. Niemal wszyscy uważają, że globalizacja stwarza nowe uwarunkowania i wywiera piętno na ludzkiej świadomości, wartościowaniu i przeżywaniu egzystencji, a także kształtuje nowe wymiary kultury. W następstwie procesów globalizacji i nasilenia migracji ludności tworzą się nowe relacje i wymiana międzykulturowa.

Jednakże kwestią centralną globalizacji uczyniono jej aspekt ekonomiczny, problemy przemian kulturowych uznano początkowo za drugoplanowe. Również dokumenty nauczania społecznego Kościoła w początkowej fazie skoncentrowane były na sferze ekonomicznej, przemiany kulturowe analizując w mniejszym zakresie. Z czasem analityczna obserwacja przemian, analiza znaków czasu i przyjęcie ogólnych zasad postępowania wobec wynikających z globalizacji pozwoliły zauważyć problemy płynące z wymiany kulturowej.

Dostrzeżenie aspektu ekonomicznego i kulturowego zjawiska globalizacji zmusiło do podjęcia badań nad wpływem mechanizmów rynkowych na kulturę. Niemniej istotnym dla pogłębienia aspektu kulturowego globalizacji było podkreślenie wymiaru personalistycznego kultury, czyli wartości człowieka jako źródła wszelkiego ładu społecznego i wartości kultur ludzkich.

Powiązanie globalizacji z przemianami, jakie wywołuje w dziedzinie kultury, usprawiedliwia używanie określenia „globalizacja kultury”. Określenie to oznacza zarówno wynikające z globalizacji zmiany w mentalności współczes-

nego człowieka i przeżywanie egzystencji, jak również domaga się wskazania jej ambiwalencji i podjęcia moralnej oceny tych zjawisk i przemian.

I. GLOBALIZACJA A KULTURA

Kościół interesuje się globalizacją również z tego powodu, że w niebywale szybkim tempie globalizacja z procesu, który dotyczył wyłącznie sfery ekonomii, przerodziła się w zjawisko obejmujące również inne dziedziny życia i stała się niewątpliwie faktem kulturowym¹. W zdecydowanej mierze kształtowana jest przez czynniki ekonomiczne, dzięki postępowi technicznemu, przejawia się obecnie w takich dziedzinach, jak edukacja, stosunki pracy czy mentalność. Globalizacja wpływa na życie materialne i duchowe. Wprowadza tak wiele zmian w życie ludzkie, iż niektórzy, w tym również przedstawiciele Kościoła, określają ją mianem „rewolucji”².

Świadomość ogromnych przemian, jakie wstrząsają dzisiejszą gospodarką i światem, powoduje powstanie nowych sytuacji politycznych i kulturowych. Zauważyć można, że ludzkość weszła w nową fazę historii, w której gospodarka rynkowa opanowała prawie cały świat, a wskutek tego zdecydowanie wzrosła wzajemna zależność systemów gospodarczych i społecznych. Jan Paweł II źródła procesu upatrywał w upowszechnieniu na całym globie mechanizmów rynkowych i globalizacji handlu, lecz dostrzegał jednocześnie ich wpływ na sferę kultury ludzkiej. Globalizacja handlu jest zjawiskiem złożonym i podlegającym bardzo szybkim przemianom, a jego najważniejszą cechą jest postępujący zanik przeszkód utrudniających przemieszczanie się ludzi, kapitału i towarów. Proces ten jest swoistym triumfem rynku i jego logiki, który jednocześnie pociąga za sobą gwałtowną ewolucję systemów społecznych i kultur³.

Rynek, jako mechanizm wymiany, stał się obecnie nośnikiem kultury w jej nowym wydaniu, zdominowanym przez aspekt ekonomiczny. Ekspansywny, czy wręcz agresywny charakter mechanizmów rynkowych powoduje, że zosta-

¹ Por. J. O r z e s z y n a. *Globalizacja*. W: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*. Red. A. Zwoliński. Radom 2003 s. 163.

² Por. J a n P a w e ł II. *Przem. Globalizacja i etyka* (Watykan, 27.04.2001) nr 4. *OsRomPol* 22:2001 nr 6 s. 42; J. Ż y c i ń s k i. *Uniwersalne wartości Królestwa Bożego w globalnej wiosce*. *OsRomPol* 23:2002 nr 1 s. 20.

³ Por. J a n P a w e ł II. *Przem. Globalizacja i etyka* nr 2 s. 42; J. G o c k o. *Ekonomia a moralność. Poszukiwania teologicznomoralne*. Lublin 1996 s. 260-269.

je zredukowany obszar swobodnego, publicznego działania ludzkiej społeczności na wszystkich płaszczyznach. Rynek narzuca swój sposób myślenia i działania, kształtuje zachowania wedle swojej skali wartości. Ci, którzy podlegają jego oddziaływaniu, często postrzegają globalizację jako niszczycielską powódź, zagrażającą zasadom społecznym i fundamentom kultury, które dotąd zapewniały bezpieczeństwo i nadawały kierunek życiu. Jan Paweł II mówił, że globalizacja ekonomiczna spowodowała rozpowszechnianie się nowych idei filozoficznych i etycznych, których podłożem są nowe warunki pracy i życia, obecne we wszystkich prawie częściach świata⁴.

Nie sposób poddawać tu szczegółowej analizie ekonomiczne aspekty zjawiska globalizacji, warto jednak zauważyć, iż globalizacja, która spowodowała głębokie przemiany w systemach gospodarczych, tworząc niespodziewane możliwości wzrostu, sprawiła zarazem, że wiele osób zostało zepchniętych na margines życia społecznego. Na skutek bezrobocia w krajach najwyżej rozwiniętych oraz nędzy w wielu krajach półkuli południowej miliony ludzi nie mogą korzystać z postępu i dobrobytu, stąd wielu, zwłaszcza z grup nieuprzywilejowanych, odbiera zachodzące zmiany jako coś, co zostało im narzucone, a nie jako proces, w którym mogliby czynnie uczestniczyć⁵.

Globalizacja pociąga za sobą niezwykle ważne konsekwencje, dotyczące egzystencji wielu ludzi. Globalizacja może zwiększać bogactwo i wspierać rozwój, poprzez zwiększanie wydajności i produkcji, bliższą jedność między narodami i umożliwić lepszą służbę na rzecz rodziny ludzkiej, ale może też wzmacniać marginalizację. Niestety zyski ciągle nie są dzielone sprawiedliwie. Pewne jednostki, przedsięwzięcia handlowe i kraje nieustannie bogacą się, podczas gdy inne nie są w stanie o własnych siłach pokonać ciągle powiększającej się przepaści między nimi a krajami rozwiniętymi. Narody biedniejsze zostały niemal całkowicie wykluczone z tego procesu, odmówiono im miejsca w świecie, nabierającym teraz nowych kształtów⁶.

Odkrycia w dziedzinie fizyki, chemii czy informatyki sprawiły, że w wymiarach całego globu zmalały nie tylko odległości kosmiczne, ale także przestrzenie międzyludzkie. Proces globalizacji rozwinął się dzięki wielu osiągnię-

⁴ Por. tamże.

⁵ Por. Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* (22.02.2002) nr 4.

⁶ Por. J a n P a w e ł II. Przesłanie papieskie z okazji 25. rocznicy powstania Międzynarodowego Funduszu Rozwoju Rolnictwa. *Wszelkimi siłami walczcie z nędzą i głodem* (19.02.2003) nr 1. OsRomPol 24:2003 nr 4 s. 32; Nota Stolicy Apostolskiej. *Kierunki rozwoju Światowej Organizacji Handlu*. OsRomPol 23:2002 nr 3 s. 40-42.

ciom naukowym i technicznym, a ponadto, jak niektórzy przewidują, w nowym tysiącleciu pod wpływem globalizacji i szybko rozwijającej się informatyki i biotechnologii zmieni się sposób myślenia i postępowania ludzi. Dlatego warto zwrócić uwagę na wpływ aspektu technicznego na człowieka w dobie globalizacji. Taka sytuacja rodzi pytanie etyczne, czy przyczynia się to do autentycznego rozwoju ludzkiego, wspierania jednostek i ludów w byciu wiernym swemu transcendentnemu przeznaczeniu. Etycznej oceny domaga się również nierówność w dostępie do owoców techniki. Wydaje się, że globalizacja technologiczna, jak wiele innych zjawisk, niesie zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki⁷.

Nowe technologie w dużym stopniu napędzają i wspierają globalizację. Współczesna technika sprawia globalne oddziaływanie w sensie przestrzennym i czasowym. Dziś niemożliwe jest ograniczenie zastosowania nowego wynalazku do określonej strefy geograficznej, a jego skutków do jednej generacji. Nieograniczoność czasowa i przestrzenna skutków stosowania techniki sprawia, że wpływają one nieodwracalnie na rozwój człowieka. Współczesna technika nie ogranicza się już tylko do stosowania pojedynczych lub zespołowych, mniej lub bardziej skomplikowanych narzędzi. Posiada charakter systemowy, co niesie niebezpieczeństwo zdominowania i uzależnienia człowieka⁸.

Rozwój nauki i techniki poczynił kolosalny postęp. Małym nakładem pracy ludzkiej można osiągnąć znacznie więcej niż w przeszłości. Nowe technologie powodują wzrost automatyzacji produkcji i wydajności pracy. Człowiek został niejako zastąpiony przez wyrafinowaną technikę i pozbawiony pracy. W konsekwencji jego środki do godnego życia zostały ograniczone. Nowa rzeczywistość, związana z taną produkcją dóbr, stawia nowe wyzwania w wymiarze społecznym. Takim wyzwaniem dla współczesnego świata jest strukturalne bezrobocie. Wydaje się, że można je przewyciężyć tylko przez wspólne wysiłki, zmierzające do ustalenia nowych zasad dotyczących zrównoważonego rozwoju w wymiarach światowych i solidarnego dzielenia się owocami ziemi i pracy, zarówno w krajach wysoko, jak i słabo rozwiniętych⁹.

⁷ Por. tamże.

⁸ Por. J. K o w a l c z y k. Przemówienie nuncjusza apostolskiego. *Szczęść Boże Polsce XXI wieku* (Warszawa, 11.01.2001) s. 47; W. B o ł o z. *Technika i odpowiedzialność. W: Śladami i Boga i człowieka*. Księga Pamiątkowa ku czci ks. Prof. Dr. hab. J. Kowalskiego. Red. J. Orzeszyna. Kraków 2000 s. 222-223; J. M a r i a ń s k i. *Kościół a współczesne problemy społeczno-moralne*. Lublin 1992 s. 169-195.

⁹ Por. K o w a l c z y k. *Przem. Szczęść Boże Polsce XXI wieku* s. 47.

Postęp nauki i techniki, rewolucja informatyczna w skali całego świata nabrała takich rozmiarów, że ojcowie X Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów uznali, że „każe nam na nowo przeżywać przygodę wiary, i to z energią, śmiałością i rozważą, które cechowały Ojców Kościoła, teologów, świętych i pasterzy w okresach zamętu i przemian, podobnych tym, jakie są dziś naszym udziałem”¹⁰. Kościół nie może oczywiście proponować żadnych rozwiązań technicznych. Jego wkład polega na ewangelicznym świadectwie i wyraża się przez głoszenie wartości duchowych, które nadają sens życiu i kierują konkretnymi wyborami, także na płaszczyźnie techniki. W obecnym czasie radykalnych przemian kulturowych mamy dawać świadectwo tego, że Kościół jest sakramentem komunii i pojednania z Bogiem i Jego Ludem, a dla świeckich miejscem komunii jest świat obfitujący w dzieła techniki¹¹.

Obecna rewolucja technologiczna w znacznej mierze dotyka zwłaszcza środków społecznego przekazu. Jak stwierdza Dokument Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu „Etyka w Internecie”: „nieustanna dostępność obrazów, idei i ich szybki przekaz nawet z kontynentu na kontynent mają głębokie konsekwencje, zarówno pozytywne jak i negatywne, dla psychologicznego, moralnego i społecznego rozwoju osób, struktur i funkcjonowania społeczeństw, komunikacji międzykulturowej i postrzegania oraz przekazywania wartości, światopoglądów, ideologii i wierzeń religijnych”¹². Dla społeczeństwa informacyjnego największym zagrożeniem są upowszechniane redukcyjne koncepcje człowieka, tylko jednostronne, nieuwzględniające całego bogactwa osoby¹³.

Do pozytywnych należy fakt, iż nowe media wykorzystują informacje w celu przybliżenia do siebie różnych kultur, religii i grup etnicznych. Są potężnymi narzędziami edukacji i kulturowego bogactwa, uczestnictwa w polityce, dialogu międzykulturowego i wzajemnego zrozumienia. Środki społecznego przekazu sprzyjają szybkiemu poznaniu wielu zjawisk w odległych

¹⁰ Orędzie Ojców Synodu do Ludu Bożego. OsRomPol 23:2002 nr 1 s. 53.

¹¹ Por. J a n P a w e ł II. Przem. *Wobec wyzwań globalizacji* (Watykan, 8.11.2001) nr 1. OsRomPol 23:2002 nr 3 s. 44; J a n P a w e ł II. Przem. *Globalizacja solidarności wymaga kultury solidarności* (Watykan, 11.11.2001) nr 4. OsRomPol 22:2001 nr 2 s. 31.

¹² Por. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* nr 1; J a n P a w e ł II. Przem. *Globalizacja i etyka* nr 2 s. 42.

¹³ Por. J. N a g ó r n y. *Społeczeństwo informacyjne – zagrożenie dla integralności osoby?* W: *Ks. Janusz Nagórny. Wezwanie do uczestnictwa w życiu społecznym*. [Dzieła Wybrane]. Red. K. Jeżyna, J. Gocko, W. Rzepa. Lublin 2010 s. 343.

zakątkach ziemi i sprawiają, że uwidacznia się ich wymiar globalny. Technologie przekazu informacji zniósły odległość między ludźmi i przybliżyły ich do siebie nawzajem. Nigdy przedtem informacja o wydarzeniach, mających wpływ na życie ludzkie, nie docierała tak szybko jak obecnie¹⁴.

Internet może służyć ludziom w odpowiedzialnym korzystaniu z wolności i demokracji, powiększać zakres dostępnych wyborów w różnych sferach życia, rozszerzać horyzonty edukacyjne i kulturowe, znosić podziały, promować na różne sposoby rozwój ludzi. Swobodny przepływ obrazów i słów w skali całego świata przekształca nie tylko relacje między narodami na płaszczyźnie politycznej i ekonomicznej, ale także rozumienie świata¹⁵.

Negatywną konsekwencją globalizacji informatyczno-komunikacyjnej jest powstanie tak zwanej cyfrowej przepaści – formy dyskryminacji oddzielającej bogatych od biednych, zarówno wewnątrz narodów, jak i między nimi, według kryterium dostępu lub też jego braku do nowej technologii informatycznej. W tym sensie jest to nowsza wersja dawnej przepaści między „bogatymi w informację” a „informacyjnie biednymi”. Wyrażenie „przepaść cyfrowa” podkreśla, że jednostki, grupy i narody muszą mieć dostęp do nowej technologii, aby mieć udział w dobrodziejstwach globalizacji i rozwoju. Dziś przepaść między wyposażonymi w nowe środki informacji i wyrazu oraz tymi, którzy nie mają do nich dostępu, staje się kolejnym trudnym do pokonania źródłem nierówności i dyskryminacji¹⁶.

Moralnym obowiązkiem powinno być uczynienie Internetu dostępnym dla mniej uprzywilejowanych grup, czy to bezpośrednio, czy przynajmniej łącząc go z tańszymi mediami tradycyjnymi. Cyberprzestrzeń powinna być źródłem wszechstronnej informacji i usług dostępnych bezpłatnie dla wszystkich i w wielu językach. Instytucje publiczne powinny być odpowiedzialne za tworzenie i utrzymywanie usług tego rodzaju¹⁷. Konieczne jednak trzeba stawiać pytanie i dociekać na ile w społeczeństwie informacyjnym przekazywana informacja jest prawdziwa?¹⁸

Warto zauważyć, iż w ciągu minionych dwudziestu lat znacząco zmieniły się sposób myślenia i obyczaje społeczeństw, a postęp techniczny oraz zastosowanie nowoczesnych technologii w zakresie komunikacji wywarły głęboki wpływ na stosunek człowieka do przyrody, do siebie samego oraz do innych

¹⁴ Por. tamże nr 18; J. G a n d a. *Wobec globalizacji*. OsRomPol 23:2002 nr 1 s. 16.

¹⁵ Por. Papińska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* nr 9.

¹⁶ Por. N a g ó r n y. *Społeczeństwo informacyjne* s. 350.

¹⁷ Por. Papińska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* nr 10.

¹⁸ Por. Por. N a g ó r n y. *Społeczeństwo informacyjne* s. 342.

ludzi¹⁹. Ten sam Internet pozwala jednostkom bawić się anonimowością, odgrywać różne role i fantazjować, a także wchodzić we wspólnotę z innymi i dzielić się z nimi.

Według gustów użytkowników, pozwala zarówno na aktywny udział, jak i bierne bycie wchłanianym przez pozbawiony zewnętrznych odniesień świat, poddając się bodźcom o niemal narkotycznym oddziaływaniu. Może być wykorzystany dla przełamania izolacji jednostek i grup lub do jej pogłębienia. Jego zastosowanie pociąga za sobą fundamentalne przekształcenie elementów, za pomocą których ludzie pojmują świat wokół siebie oraz sprawdzają i wyrażają to, co pojmują²⁰.

II. MORALNA OCENA GLOBALIZACJI KULTURY

Oprócz wielu korzyści świat coraz wyraźniej dostrzega negatywne zjawiska, choć odnosi się wrażenie, że im wyraźniej je zauważa, tym bardziej świat jest wobec nich bezsilny²¹. Niepokój budzi zwłaszcza wymiar kulturowy zachodzących przemian. Zjawiska globalizacji, jak zostało powiedziane, umożliwiają zacieśnianie więzi między narodami i kulturami, otwierając każdemu dostęp do niezliczonych informacji, ale z drugiej strony, nie ułatwia to bynajmniej należytego rozeznania i dojrzałej syntezy wartości moralnych, czy wręcz kształtuje postawę relatywizmu, co – jak zauważa Jan Paweł II – utrudnia przyjęcie Chrystusa jako „drogi, prawdy, życia” (por. J 14, 6) dla każdego człowieka²².

Nowa technologia informatyczna i Internet przekazują zbiory wartości kulturowych – sposoby myślenia o relacjach społecznych, rodzinie, religii, kondycji ludzkiej – które przez swą nowatorskość i spektakularność podważają i przytłaczają kultury tradycyjne. Stąd jednym z najbardziej negatywnych aspektów globalizacji, godzących w Kościół, jest wykluczenie z promowanych

¹⁹ Por. J a n P a w e ł II. Przesłanie z okazji 20-lecia powstania Papieskiej Rady ds. Kultury. *Idźcie na „areopagi” współczesnej kultury* (Watykan, 13.05.2002) nr 1. OsRomPol 23:2002 nr 7-8 s. 9.

²⁰ Por. Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* nr 7.

²¹ Por. G a n d a. *Wobec globalizacji* nr 1 s. 16.

²² Por. J a n P a w e ł II. Homilia na zakończenie Nadzwyczajnego Konsystorza Kardynałów. *W naszym działaniu liczymy na pomoc Trójcy Świętej* (Watykan, 24.05.2001). OsRomPol 22:2001 nr 7-8 s. 47.

przez nią wartości życia małżeńskiego i rodzinnego²³. Wydaje się, że rodzina ponosi dotkliwie skutki reguł dyktowanych przez produkcję i rynek²⁴. Globalizacja grozi często zniszczeniem pieczołowicie tworzonych struktur, narzucając nowe style pracy, życia i organizowania wspólnot.

Przesłania społecznych środków przekazu, nabierając zasięgu planetarnego, stają się zagrożeniem dla dziedzictw wartości kulturowych i moralnych, stanowiących najważniejsze bogactwo narodów. Bolesną ironią jest również fakt, że to narzędzie komunikacji, mające tak olbrzymi potencjał zbliżania do siebie ludzi, powróciło również do swych zimnowojennych początków i stało się areną konfliktu międzynarodowego poprzez zagrażający wielu cyberterroryzm²⁵.

Przedstawiciele Episkopatu Polski zaistniałe w Polsce zmiany w dziedzinie kultury określają wręcz jako totalitaryzm kulturowy służący interesom finansowym. Konsekwencją tego jest wzrastające poczucie chaosu i zagubienia człowieka, zmniejsza się dążenie do wyższych wartości, nasila się pogoń za zyskiem, nawet za cenę nieuczciwości i krzywdy drugiego człowieka²⁶. Czynniki ekonomiczne dziś bardziej niż kiedykolwiek w przeszłości wpływają na decyzje prawne, polityczne czy bioetyczne, często ze szkodą dla człowieka i społeczeństwa²⁷.

Nie miejsce tu na omawianie szczegółowo konsekwencji globalizacji w kwestiach ekonomicznych, ale koniecznym wydaje się spostrzeżenie, iż media i ekonomia nie mogą narzucić wzorów i tempa rozwoju, zaś obowiązek zaspokajania potrzeb materialnych nie oznacza, że można deprecjować wartości duchowe. Papież zdecydowanie podkreśla, iż prawda musi być ważniejsza niż użyteczność, dobro musi przeważać nad dobrobytem, wolność nad modą, osoba nad instytucją²⁸.

Główne wyzwanie w kulturowych przemianach globalizacji stanowi fałszywa antropologia, czyli brak integralnej koncepcji człowieka. W poprzednim

²³ Por. tamże.

²⁴ Por. J a n P a w e ł II. Przem. *Dziejami świata kieruje ręka Boga* nr 2. OsRomPol 22:2001 nr 6 s. 15; J a n P a w e ł II. Przem. *Globalizacja i etyka* nr 2 s. 42.

²⁵ Por. Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* nr 9-11.

²⁶ Por. List pasterski Episkopatu Polski na Uroczystość Objawienia Pańskiego 2003 r. *Dialog warunkiem pokoju (Jasna Góra, 28.11.2002)*. OsRomPol 24:2003 nr 2 s. 57.

²⁷ Por. J a n P a w e ł II. Przem. *W waszej pracy naukowej czerpcie światło z wiary* (Watykan, 5.12.2003) nr 4. OsRomPol 24:2003 nr 2 s. 44.

²⁸ Por. J a n P a w e ł II. Przem. *Dziejami świata kieruje ręka Boga* (Watykan, 9.04.2001) nr 2. OsRomPol 22:2001 nr 6 s. 15.

stuleciu inne fałszywe antropologie wydały owoc w postaci dwóch systemów totalitarnych. Obecnie w komercyjno-pragmatycznym podejściu, usiłuje się przekształcić wspólnotę ludzką w społeczeństwo konsumpcyjne. Chodzi najpierw o postawę konsumpcyjną wywołaną zalewem informacji, bowiem ludzie nieprzygotowani krytycznie do odbioru informacji i nie mający właściwej hierarchii wartości ulegają „zaczadzeniu smogiem informacji”²⁹. Wówczas rodzi się nastawienie na informacje zbędne i rozrywkowe, które łatwo konsumować.

Jan Paweł II zauważył, że „wywołane przez globalizację gospodarki i środków społecznego przekazu, procesy stopniowo zmierzają do uczynienia z człowieka jednego z elementów rynku, towaru wymiennego czy też czynnika pozbawionego znaczenia dla decydujących wyborów. W konsekwencji człowiek może się poczuć unicestwiony przez bezosobowe mechanizmy o zasięgu światowym i stopniowo utracić własną tożsamość godności osoby”³⁰. Tymczasem globalizacja winna służyć integralności osoby ludzkiej i jej pełnemu rozwojowi.

Procesy globalizacji, wzmacniane przez wyrafinowaną politykę reklamy, tworzą sztuczne potrzeby i generują nową hierarchię wartości. Łatwiej jest manipulować ludźmi, którzy pragną zaspokoić wywołane sztucznie potrzeby. W tworzeniu nowej mentalności główną rolę odgrywają media. W ich perspektywie to, co istotne, winno być spektakularne³¹.

Poważne problemy wynikają z ogólnej ewolucji kontekstu kulturowego, w którym dominują nauki doświadczalne, inspirowane kryteriami naukowej epistemologii. Świat współczesny, naznaczony globalizacją, nawet wówczas, jeśli jest wrażliwy na wymiar religijny czy wręcz wydaje się na nowo go odkrywać, gotów jest zaakceptować co najwyżej ideę Boga Stwórcy, natomiast trudność sprawia mu – podobnie jak słuchaczom Pawła na ateńskim Areopagu (por. Dz 17, 32-34) – przyjęcie *scandalum crucis* (por. 1 Kor 23), Boga, który z miłości wkracza w nasze dzieje i staje się człowiekiem, umierając i zmartwychwstając za nas. Zjawiska te są wielkim wyzwaniem dla katolickich szkół i uniwersytetów, które powinny w związku z tym zapewniać formację kulturową na poziomie odpowiadającym obecnej sytuacji w kulturze³².

²⁹ Por. N a g ó r n y. *Spółeczeństwo informacyjne* s. 344-345.

³⁰ Por. J a n P a w e ł II. *Przem. Wobec wyzwań globalizacji* nr 3 s. 45.

³¹ Por. Ż y c i ń s k i. *Uniwersalne wartości Królestwa Bożego* s. 20.

³² Por. tamże.

Da się zauważyć, że rozwojowi społecznemu i naukowemu człowieka nie towarzyszy dziś głębsza refleksja nad znaczeniem i wartością życia, które na każdym etapie jest darem Bożym, ani też należyte uznanie wyjątkowej godności człowieka jako istoty stworzonej na obraz i podobieństwo Stwórcy³³. Głoszenie przesłania Ewangelii we współczesnym świecie nastęrcza wiele trudności, przede wszystkim dlatego, że ludzie żyją dziś w środowiskach kulturowych nierzadko pozbawionych wszelkich odniesień do wartości duchowych i życia wewnętrznego człowieka, w rzeczywistości zdominowanej przez materializm³⁴.

Rozwój gospodarczy i techniczny nie jest w równej mierze udziałem całej ludzkości, ale jedynie niewielkiej części, ponadto polepszenie warunków życia nie idzie w parze z otwarciem ludzkich serc na bliźnich, którzy cierpią głód i nagość. W krajach rozwiniętych szerzy się materialistyczny konsumpcjonizm, nazywany przez Jana Pawła II swego rodzaju „kulturą marnotrawstwa”. Zapomina się o kulturowej *kenozie* Chrystusa, a celem jest wywyższenie jednostki i egocentryczne zaspokojenie osobistych pragnień. Niestety staje się on powszechnym stylem życia i przynosi bardzo szkodliwe skutki. Jak stwierdził Papież, należy się przeciwstawić jego tendencjom, a wyzwaniem pedagogicznym powinno stać się kształtowanie właściwego stosunku do dóbr materialnych. Każdy powinien umieć z nich korzystać nie zapominając o ograniczoności dostępnych zasobów ani o ubóstwie innych. Wszyscy powinni również nagiąć swój styl życia do wymogów braterskiej solidarności³⁵.

Jan Paweł II ostrzegwał właścicieli przedsiębiorstw, ludzi pracy i osoby sprawujące odpowiedzialne funkcje polityczne i społeczne, by nie godzić się na globalizację opartą wyłącznie na kryteriach ekonomicznych i nie poddawać się nieuchronnej logice ślepych mechanizmów. Apelował, by wraz ze wszystkimi uczestnikami życia społecznego, partnerami dialogu i współpracy podejmować działania pozwalające uniknąć szkodliwych skutków globalizacji oraz rozwoju techniki, która niszczy człowieka³⁶. Przyszłość ludzkości w dobie

³³ Por. Wspólna Deklaracja Papieża Jana Pawła II i Arcybiskupa Aten i całej Grecji Christodoulosa (Ateny, 4.05.2001). OsRomPol 22:2001 nr 7-8 s. 15.

³⁴ Por. J a n P a w e ł II. Przem. *Znaczenie kultury dla człowieka, społeczeństwa i ewangelizacji* (Watykan, 16.03.2002) nr 3 OsRomPol 23:2002 nr 6 s. 26.

³⁵ Por. J a n P a w e ł II, Orędzie na Światowy Dzień Pokoju (1999). *Poszanowanie praw człowieka warunkiem prawdziwego pokoju* nr 2. OsRomPol 20:1999 nr 1 s. 4; J. Ż y c i ń s k i. *Fundamenty nadziei*. OsRomPol 22:2001 nr 11-12 s. 53; J a n P a w e ł II. Przem. *Globalizacja solidarności wymaga kultury solidarności* (Watykan, 11.11.2001) nr 8. OsRomPol 22:2001 nr 2 s. 31.

³⁶ Por. J a n P a w e ł II. List do uczestników zgromadzenia generalnego Światowego

globalizacji w znacznym stopniu zależy od pobudzenia powszechnej solidarności, współodpowiedzialności międzyludzkiej, tworzenia odpowiednich struktur, organizacji międzynarodowych i organów kontrolnych. Współzależność i współodpowiedzialność w procesach globalizacji wymaga odwołania się do godności i wolności osoby ludzkiej, jedności rodziny ludzkiej, dążenia do wspólnego dobra w skali międzynarodowej, do powszechnego przeznaczenia dóbr, do wspólnego dobra każdego narodu oraz imperatywu solidarności i sprawiedliwości rozdzielczej³⁷.

W obliczu wyzwań spowodowanych przez przemiany procesu globalizacji chrześcijanie, a zwłaszcza biskupi, powinni poszukiwać nowych środków ewangelizacji, a w „globalną wioskę” wnosić uniwersalne wartości Królestwa Bożego, do których należą: solidarność i świętość, przebaczenie i pojednanie, prawda i wolność³⁸. Całe społeczeństwo musi zmierzyć się z niełatwymi pytaniami dotyczącymi człowieka i jego przyszłości, zwłaszcza w takich dziedzinach, jak bioetyka, wykorzystanie zasobów naturalnych ziemi, decyzje ekonomiczne i polityczne. Celem tej społecznej refleksji powinno być pełne uznanie godności człowieka, który odgrywa najważniejszą rolę w społeczeństwie i musi być podstawowym kryterium społecznych decyzji³⁹.

Nowe wyzwania stoją także przed biskupami „globalnej wioski”. W sercu głębokich przemian kulturowych biskup, żyjący miłością Boga i realistycznie otwarty na świat, pozostaje nauczycielem ewangelicznej nadziei. Nie można zapomnieć, że rewolucja kulturowa wymaga odpowiedzi duszpasterskiej. Naszym zadaniem jest nieść chrześcijański optymizm środowiskom dotkniętym przez frustrację i zniechęcenie⁴⁰. Między wolnym rynkiem a nowymi zastosowaniami techniki trzeba szukać współczesnych areopagów, na których *catolica electronica* – katolicyzm korzystający z osiągnięć najnowszej technologii – stanie się normalną formą głoszenia prawdy o miłości Boga do człowieka⁴¹.

Ruchu Chrześcijańskich Ludzi Pracy. *Kultura ludzi pracy musi pozostać kulturą solidarną* nr 3. OsRomPol 21:2000 nr 9 s. 10.

³⁷ Por. J. G o c k o. *Globalizacja*. W: Jan Paweł II. *Encyklopedia nauczania moralnego*. Red. J. Nagórny, K. Jeżyna. Radom 2005 s. 216; t e n ż e. *Potrzeba nowej solidarności. Moralno-społeczne implikacje globalizacji*. W: *Wezwanie do pojednania w perspektywie Jubileuszu Roku 2000*. Red. J. Nagórny, K. Jeżyna. Lublin 2000 s. 242-243.

³⁸ Por. O r z e s z y n a. *Globalizacja* s. 164; Ż y c i ń s k i. *Uniwersalne wartości Królestwa Bożego* s. 20.

³⁹ Por. J a n P a w e ł II. *Przem. Znaczenie kultury dla człowieka, społeczeństwa i ewangelizacji* nr 3 s. 26.

⁴⁰ Por. Ż y c i ń s k i. *Uniwersalne wartości Królestwa Bożego* s. 20.

⁴¹ Por. t e n ż e. *Fundamenty nadziei* s. 53.

Jan Paweł II nie zapominał o konsekwencjach globalizacji dotyczących młodego pokolenia. Przekonywał, że warto inwestować w młodzież, pomagając jej przewyczyć rozdzwięk między wiedzą zdobytą w szkole a rzeczywistymi wymogami przedsiębiorstw produkcyjnych. Koniecznie trzeba również umożliwić nowym pokoleniom udział w tworzeniu świata pracy coraz bardziej odpowiadającego potrzebom człowieka, m.in. dzięki głębszemu poznaniu dziedzictwa wartości ludzkich i chrześcijańskich⁴².

Trzeba zauważyć również, że dzisiaj bardziej niż w jakimkolwiek innym okresie historii uległ przerwaniu proces przekazywania wartości moralnych i duchowych z pokolenia na pokolenie. To w konsekwencji prowadzi do swoistego rozdzwięku między Kościołem i światem współczesnym⁴³. Szkoły i inne instytucje wychowawcze oraz programy dla dzieci i dorosłych powinny zapewniać kształcenie do krytycznego wykorzystania Internetu jako części ogólnego wykształcenia medialnego, a nie jedynie rozwijania umiejętności technicznych – „alfabetyzmu komputerowego” i tym podobnych. Ostatecznie chodzi o kształcenie zdolności do świadomej, krytycznej oceny treści⁴⁴.

Jak widać, globalizację kulturową trzeba ujmować w całej jej złożoności i dostrzegać, że choć procesy globalizacyjne stwarzają pewne zagrożenia, otwierają też niezwykle i wiele obiecujące możliwości, właśnie z punktu widzenia celu, jakim jest przekształcenie ludzkości w jedną rodzinę opartą na wartościach sprawiedliwości, równości i solidarności⁴⁵.

BIBLIOGRAFIA

J a n P a w e ł II: Przem. *Globalizacja i etyka* (Watykan, 27.04.2001). OsRomPol 22:2001 nr 6 s. 42-43.

J a n P a w e ł II: Przem. *Wobec wyzwań globalizacji* (Watykan, 8.11.2001). OsRomPol 23:2002 nr 3 s. 44-45.

J a n P a w e ł II: Przem. *Globalizacja solidarności wymaga kultury solidarności* (Watykan, 11.11.2001). OsRomPol 22:2001 nr 2 s. 30-31.

⁴² Por. J a n P a w e ł II Przem. *Bądźcie obrońcami człowieka i jego praw* (Watykan, 22.02.2003) nr 3. OsRomPol 24:2003 nr 4 s. 54.

⁴³ Por. J a n P a w e ł II. Przem. *Znaczenie kultury dla człowieka, społeczeństwa i ewangelizacji* s. 26.

⁴⁴ Por. Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* nr 15.

⁴⁵ Por. J. G o w i n. *Globalizacja*. „Więź” 54:2003 nr 4(575) s. 11.

- J a n P a w e ł II: Przem. *Znaczenie kultury dla człowieka, społeczeństwa i ewangelizacji* (Watykan, 16.03.2002). OsRomPol 23:2002 nr 6 s. 20-25.
- J a n P a w e ł II: Przesłanie z okazji 20-lecia powstania Papieskiej Rady do Spraw Kultury. *Idźcie na „areopagi” współczesnej kultury* (Watykan, 13.05.2002). OsRomPol 23:2002 nr 7-8 s. 9-10.
- Papieska Rada do Spraw Środków Społecznego Przekazu. *Etyka w Internecie* (22.02.2002).
- B o ł o z W.: Technika i odpowiedzialność. W: *Śladami i Boga i człowieka. Księga Pamiątkowa ku czci ks. Prof. Dr. hab. J. Kowalskiego*. Red. J. Orzeszyna. Kraków: Wyd. Naukowe PAT 2000 s. 219-227.
- G o c k o J.: Ekonomia a moralność. Poszukiwania teologicznomoralne. Lublin: RW KUL 1996.
- G o c k o J.: Globalizacja. W: Jan Paweł II. *Encyklopedia nauczania moralnego*. Red. J. Nagórny, K. Jeżyna. Radom: POLWEN 2005 s. 214-217.
- G o c k o J.: Potrzeba nowej solidarności. Moralno-społeczne implikacje globalizacji. W: *Wezwanie do pojednania w perspektywie Jubileuszu Roku 2000*. Red. J. Nagórny, K. Jeżyna. Lublin: RW KUL 2000 s. 237-250.
- G o w i n J.: Globalizacja. „Więź” 54:2003 nr 4(575) s. 9-11.
- M a r i a ń s k i J.: Kościół a współczesne problemy społeczno-moralne. Lublin: TN KUL 1992.
- N a g ó r n y J.: Społeczeństwo informacyjne – zagrożenie dla integralności osoby? W: Ks. Janusz Nagórny. *Wezwanie do uczestnictwa w życiu społecznym. [Dzieła Wybrane]*. Red. K. Jeżyna, J. Gocko, W. Rzepa. Lublin: Wyd. KUL 2010 s. 337-351.
- O r z e s z y n a J.: Globalizacja. W: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*. Red. A. Zwoliński. Radom: POLWEN 2003 s. 159-167.
- Ż y c i ń s k i J.: Uniwersalne wartości Królestwa Bożego w globalnej wiosce. OsRomPol 23:2002 nr 1 s. 20-21.

THE CHURCH AND THE CULTURAL CHANGES IN THE WAKE OF GLOBALIZATION

S u m m a r y

The phenomenon of globalisation is dynamic, and develops mostly through market-related mechanisms and information technology. Globalization creates new social circumstances and influences all aspects of culture. Globalization processes and population migrations bring about new relationships and enable intercultural exchange. At first, the economic issues were considered central for globalization processes. In time, cultural change was acknowledged as equally important. Recognizing the economic and the cultural aspects of the globalization phenomena made the researchers launch studies on the influence of the market-related mechanisms on culture. The deeper insight into the cultural aspect of globalization enabled highlighting the personalistic aspect of culture, that is the value of the human being as a source of any social order and the foundation of each cultural system. Considering the phenomenon of globalization together with the impact it has on culture justifies the use of the concept of „globalization of culture.”

Translated by Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: globalizacja, kultura, moralność.

Key words: globalization, culture, morality.